

Kriminološke teorije strukturnega pritiska

Zoran Kanduč

V članku je obravnavana Mertonova teorija o anomiji in strukturnem pritisku. Opisane so tudi nekatere najplivnejše teorije o prestopniških subkulturah kot oblikah skupinskega prilagajanja na strukturno generirana protislovja in osebne probleme. Posebna pozornost je namenjena domnevi o obstoju posebne subkulture delavskega razreda. V sklepnem delu je na kratko ocenjena pojasnjevalna vloga omenjenih teorij v razmerah pozne modernosti.

Ključne besede: kriminologija, teorija, Merton, teorija o anomiji, strukturni pritiski, prestopniška subkultura

UDK: 343.9.001

Mertonova teorija o anomiji

Robert Merton je teorijo o anomiji prvič priobčil v – zdaj že klasičnem – sestavku *Družbena struktura in anomija* (1938). Označil jo je kot “doktrino o družbeno pogojeni grešnosti” (za razliko od freudovsko obarvanih razlag, v katerih vidi predvsem sekularizirane različice religiozne dogme o “izvirnem grehu”). Merton se že uvodoma distancira od družboslovnih teorij, ki pripisujejo neustrezno delovanje družbe neučinkovito nadzorovanim (človekovim) biološkim nagonom. V takšni (pojasnjevalni) optiki je osrednja funkcija družbenega reda usmerjanje naravno danih človeških impulzov: odklonsko vedenje izvira iz človekove izvorne narave, konformno vedenje pa je posledica koristoljubne računice ali učenja na podlagi (z razumom neposredovanega) pogojevanja (temeljna implikacija takšnih razmišljanj je najbrž dovolj očitna: človekovi biološki impulzi so v večni vojni z družbenimi omejitvami). Merton je skušal razložiti različno pogostost (ali različne stopnje) odklonskega vedenja v različnih odsekih družbene strukture (in različne oblike odklonskega vedenja v različnih družbenih skupinah). Njegova namera je opozoriti na družbene procese, ki ustvarjajo okoliščine, v katerih je normativna kršitev normalna – namreč psihološko pričakovana – reakcija (normalnega človeka na nenormalne razmere).¹ Merton izhaja iz podmene, da izvajajo družbene strukture pritisk (*strain*) na določene osebe v družbi, zaradi katerega so bolj kakor za konformno vedenje “predisponirane” za odklonsko vedenje (“vzroka” odklonov potemtakem ne gre iskati v bioloških silnicah, marveč v nenormalnih lastnostih družbenega okolja).

Mertonova pojmovna shema je razmeroma preprosta (nekateri vidijo ravno v tem njen čar, drugi pa resne pomanjkljivosti). Družbeno strukturo razčleni v dve “podstrukturi”. To sta: (a) kulturni sistem in (b) sistem priložnosti. Kulturni sistem ima dve razsežnosti: 1. kulturno predpisane (vsiljene) cilje (to, kar naj si posameznik želi, oziroma to, k čemur naj usmeri svoje težnje ali stremljenja²) ali “načrt za življenje v

družbeni skupini” (Linton); 2. kulturno sprejemljivi (ali družbeno dopuščeni) načini – institucionalna pravila³ (igre) – za doseganje predpisanih ciljev (kako naj posameznik doseže tisto, k čemur mora težiti). Za normalno delovanje družbe je pomembno, da imata obe razsežnosti kulturnega sistema približno enako težo. Težave nastopijo v naslednjih primerih: (a) družba poudarja zgolj kulturno določene cilje (aspiracije), ne pa normativnih pravil, ki urejajo njihovo doseganje; (b) družba poudarja zgolj upoštevanje institucionalnih pravil (vedenje, ki je bilo sprva zamišljeno zgolj kot pripomoček za doseganje drugih ciljev, postane na ta način cilj po sebi); (c) družba v večji meri poudarja bodisi prvo (cilje) bodisi drugo (pravila) razsežnost kulturnega sistema.

Mertonova teorija se nanaša na ameriško družbo. Po njegovem mnenju je v njej namenjen prevelik poudarek skupnemu – kulturno določenemu – cilju, namreč posameznikovi uspešnosti (ki jo simbolizira nakopičeno gmotno bogastvo), premajhen poudarek pa je dan upoštevanju družbenih norm, ki urejajo zasledovanje ekonomske uspešnosti. Posledica tega razkoraka (ali “disjunkcije”) – pretiranega poveličevanja cilja na račun moralnih smernic – je anomija (ki ima na psihični ravni za posledico “pritisk” k odklonskemu ravnanju). Do te točke Merton sledi Durkheimovi teoriji o anomiji.⁴ V nadaljevanju pa Merton v večji meri izpostavi še eno (zanj važnejšo) “disjunkcijo”: razkorak med kulturnimi aspiracijami in različnim dostopom do strukture priložnosti,⁵ predvsem do izobraževalnih in – posledično – poklicnih priložnosti (za realizacijo “ameriških sanj”). Zakaj Merton naredi tak konceptualni zasuk? Zdi se, da je razlog v zanašanju na uradne statistične podatke o kriminalnem vedenju. Ti namreč kažejo, da narode največ kaznivih dejanj osebe iz nižjih družbenih slojev. Če bi Merton vztrajal pri izhodiščnem (durkheimovskem) pojmu “anomija”, bi moral uradno podobo porazdelitve kriminala

³ Tu gre za moralna, pravna in običajna (“regulativna”) pravila, ki jih ne smemo izenačiti s “tehničnimi” (ali pragmatično-instrumentalnimi) standardi, ki nam povedo, kako najhitreje (najlaže ali najbolj učinkovito) dosežemo zaželeni cilj.

⁴ Za Durkheima je anomija stanje, v katerem posameznikove aspiracije niso ustrezno regulirane (oziroma kanalizirane).

⁵ Prim. podrobno analizo tega pojmovnega zasuka v Box (s. 102–106).

¹ Takšno izhodišče odmisli biološke in osebne razlike med ljudmi, ki so pomembne v procesu aktualizacije odklonskega vedenja.

² Merton opozarja, da so kulturno določene aspiracije povezane – ne pa determinirane – z biološkimi nagoni človeka.

odpraviti kot neustrezno (kot znak razredno pristranskega delovanja sistema kazenskega prava). Nobenega razloga ni, zaradi katerega bi bili anomični pritiski najmočnejši prav na dnu stratifikacijskega sistema.⁶ Merton se zaveda, da uradni statistični podatki niso povsem zanesljivi (ali popolni), vendar izhaja iz prepričanja, da so anomični pritiski najsilovitejši v nižjih družbenih slojih. Zato je revizija pojma "anomija" neizbežna. Odslej je anomični pritisk posledica razkoraka med ciljem uspeha in strukturo priložnosti za doseganje materialnega bogastva: ker so osebe iz nižjih družbenih slojev diskriminirane v izobraževalnem sistemu (zaradi slabega kulturnega in socialnega "kapitala" težje uspevajo v šoli) in na trgu delovne sile, se ne morejo dokopati do otipljivih simbolov uspešnosti. Na voljo imajo večinoma slabo plačane, neugledne in neperspektivne službe (v luči katerih postane organizirani kriminal vabljiva opcija).

Posameznik občuti anomične pritiske (demoralizacijo in dezinstucionalizacijo) kot problem, ki terja ustrezno prilagoditev. Merton shematizira pet logično možnih prilagoditvenih vzorcev. To so: 1. konformnost (posameznik sprejme kulturne cilje in institucionalizirana sredstva); 2. inovativnost (posameznik sprejme kulturne cilje, zavrne pa institucionalizirana sredstva); 3. ritualizem⁷ (posameznik zavrne kulturne cilje, sprejme pa institucionalizirana sredstva); 4. eskapizem (posameznik zavrne kulturne cilje in institucionalizirana sredstva); 5. upor (posameznik zavrne kulturne cilje in institucionalizirana sredstva, hkrati pa sprejme – oziroma si sam določi – nove cilje in nova sredstva, nekakšno "revolucionarno" vizijo novega družbenega reda torej).⁸ Merton opozarja, da v omenjenih primerih ne gre za prilagajanje celotne osebnostne strukture, ampak za situacijsko pogojene adaptacije (v zvezi z igranjem specifičnih vlog). Posameznik lahko prehaja iz ene v drugo prilagoditveno različico, pač v skladu s konkretnimi okoliščinami. Zato je povsem mogoče, da je posameznik v določeni situaciji konformist, v neki drugi pa upornik, eskapist, ritualist ali inovator.

Prva adaptacija je v družbi najbolj razširjena. V nasprotnem primeru družba ne bi mogla delovati (njena kontinuiteta in stabilnost bi bili ogroženi). Konvencionalno vedenje (v skladu s "scenariji", predvidenimi za opravljanje vlog), ki je usmerjeno k temeljnim družbenim vrednotam, je v normalnih razmerah torej pravilo, ne izjema. Najbolj redka je četrta adap-

⁶ Za Durkheima so najmočnejši anomični pritiski na vrhu stratifikacijskega sistema.

⁷ Ritualistična "drža" implicira, da posameznik zniža svoje aspiracije (željo po denarnem uspehu in nagli vertikalni socialni mobilnosti) na raven, ki jo lahko doseže. Ta adaptacija je značilna za osebe iz nižjih plasti srednjega razreda.

⁸ Upor ni isto kakor "resentiment" (Max Scheler), namreč zavračanje nečesa, kar si želiš, vendar ti je nedosegljivo (v duhu racionalizacije, znane pod imenom "kislo grozdje"). Ta adaptacija ne vključuje samo radikalnega političnega delovanja (v okviru mestne gverile, terorističnih skupin ali osvobodilnih gibanj), ampak tudi nekatere oblike prestopniškega vedenja, na primer v "bandi".

tacija ("eskapizem"). Na ta način "prilagojeni" posameznik sicer je v družbi, ni pa, strogo vzeto, njen član. V bistvu je tujec (*corpus alienum*). Zavrgel je kulturne cilje, njegovo vedenje pa tudi ni v skladu z institucionalnimi pravili. Taka oseba je po Mertonu globoko ponotranjila kulturne cilje in institucionalizirane procedure. Po zakoniti poti ni mogla doseči cilja, nezakonitih sredstev pa noče uporabiti, ker je zavezana veljavnim pravilom. Posledica je defetizem, kvietizem ali resignacija. Posameznik se na to boleče stanje odzove z umikom (oziroma s hkratno eliminacijo kulturnih ciljev in institucionalnih sredstev). Iz kriminološkega zornega kota je še posebej zanimiva druga oblika prilagoditve: inovacija. V tem primeru si posameznik prizadeva doseči kulturni cilj (gmotni uspeh) na prepovedan način, na primer v okviru organiziranega kriminala ali z individualnimi premoženjskimi prestopki (goljufijami, utajami davkov, podkupovanjem, sprejemanjem podkupnin, izsiljevanjem ...). Merton meni, da je kriminalna adaptacija značilna za okolja, kjer je močan kulturni poudarek na denarni uspešnosti, poklicne priložnosti pa so omejene na stigmatizirana opravila (z nizko plačo in brez prestiža). V takih razmerah je bolj verjetno, da posameznik ne bo ponotranjil veljavnih pravil in se bo raje odločil za kriminalno "kariero". Iz Mertonove analize izhaja, da je protidružbeno vedenje normalna posledica stanja, v katerem razredna struktura onemogoča realizacijo ciljev, ki jih vladajoča kultura (ali egalitaristična ideologija) vsiljuje vsem članom družbe. Od vseh⁹ se zahteva, naj kopičijo gmotno bogastvo, hkrati pa je samo nekaterim dana možnost, da "ameriške sanje" uresničijo. Kaj preostane onim, ki se jim ne posreči? Psihopataloška osebnostna adaptacija, kriminalno vedenje ali pa revolucionarne aktivnosti. Zaradi splošne anomalije postaja družba čedalje bolj podobna modelu, ki je v utilitaristični optiki (za Mertona zmotno) predstavljen kot tipičen – ali povsem normalen – za družbeno strukturo. Gre za demoralizirano stanje, v katerem posameznike usmerja samo koristoljubni izračun prednosti in strah pred kaznivo. To, kar utilitaristi opisujejo kot neposredni izraz človekove ("slabe") narave, je za Mertona v prvi vrsti kulturno determinirana situacija.

Vidimo torej, da se Merton v mnogih ozirih precej oddalji od Durkheima. Slednji je (podobno kakor Hobbes) izhajal iz podmene, da je treba vzpostaviti učinkovito družbeno regulacijo, ki naj prepreči (omeji) odklonsko vedenje. Za Mertona pa motivacija za odklonsko vedenje terja posebno pojasnilo. Da bi prišlo do odklona, mora nastati v socialni regulaciji motnja, anomični pritisk, ki posameznika potiska v odklonske adaptacije (Box, s. 102). Za Mertona neomejene aspiracije niso vrojena človekova težnja (biološka "danost"), ki stopi na plan, ko socialna regulacija oslabi, ampak so produkt družbeno in zgodovinsko specifične kulture, ki jih mora neprestano dražiti, ustvarjati in spodbujati (z oglaševanjem in ekonomsko propagando), da bi se obdržala in razvijala. Če so za Durkheima neomejene aspiracije posledica deregulacije (ano-

⁹ V tem oziru se moderna družba razlikuje od fevdalne ali kastne.

mije), je za Mertona deregulacija (anomija) posledica kulturno ustvarjanih neomejenih aspiracij (Downes in Rock, s. 121-122). Merton je pravilno uvidel, da je ena izmed težav ideala denarne/materialne uspešnosti v njegovi nedoločeni in relativnosti: v njem ni maksimuma, kjer bi se lahko človek zastavil in pomirjeno "ugotovil", da je "zares" uspel (naj bo bogastvo še tako veliko, ni nikoli tolikšno, da ne bi moglo biti še večje). Merton priznava, da vsebuje kulturni sistem – poleg denarnega uspeha – še druge¹⁰ vrednote, na primer intelektualni (ali poklicni) dosežek in umetniško ustvarjalnost. Vseeno pa je prepričan, da ima v hierarhiji kulturnih ciljev gmotni uspeh strateško prednost. Toda tudi dosežek je skrajno nebulozna in brezmejna vrednota. Zelo težko ga je oceniti (Mizruchi, s. 548-549). Akademski nazivi imajo danes manjšo težo kakor v preteklosti (ko je bila visoka izobrazba še redka). Kdaj (v kakšnih okoliščinah) bi z gotovostjo rekli, da je nekdo uspel na določenem področju: da je "nekaj" dosegel kot pesnik, pisatelj, družboslovec, filozof ali znanstvenik? Nobena skrivnost ni, da si prijateljske skupine ("klike") na omenjenih področjih vzajemno zanikajo "resnični dosežek". Zato ne preseneča, da postanejo posredne (simbolične) reference pomembna "podlaga" za ocenjevanje individualnih dosežkov (čeprav so simboli v slabotni ali celo nikakršni povezavi z "resničnim" dosežkom). Mizruchi (s. 545-548) v kritični analizi Mertonove teorije o anomije opozarja na dodaten "vir" anomije pripadnikov nižjih družbenih slojev. Ti imajo zaradi razrednega položaja številne težave pri doseganju šolskega uspeha (ki ga uravnavajo merila srednjega razreda). Da bi se nekdo uspešno prebil skozi izobraževalni proces, mora dojeti izobraževanje kot sredstvo za poznejšo poklicno kariero in ga sprejeti kot nekaj, kar je vredno truda. Kognitivna percepcija izobraževanja kot sredstva (ali "priložnosti") za iskanje uspeha ne zadošča: vrednota-cilj se mora združiti z vrednoto-pripomočkom (le visoko ovrednoteno izobraževanje deluje kot učinkovito sredstvo). V tej zvezi kaže upoštevati, da naravna nadarjenost (inteligenca, telesna moč ali splošna agilnost) ne zadošča za akademski uspeh. Važnejše lastnosti so vztrajnost, pridnost, zanesljivost, zanimanje, samokontrola, učinkovitost, storilnost in emocionalna stabilnost. Netler (s. 162-165) opozarja, da imajo mladoletni prestopniki običajno manj tovrstnih lastnosti kakor akademsko uspešni mladostniki.

Mertonova teorija danes (že vse od zgodnjih šestdesetih let dalje) ni več "modna" kriminološka perspektiva. Nanjo je bilo naslovljenih toliko kritičnih pripomb, da jih ni mogoče povzeti v izčrpni obliki. Utemeljen očitak meri na Mertonovo pretirano zanašanje na uradne podatke o kriminalnem vedenju,

¹⁰ To dejstvo ni nepomembno. V kulturno pluralni družbi naletimo na raznovrstne opredelitve "uspešnosti". Posledice so pogosto komične (ali tragične, kakor se vzame). Kdor prisega na duhovne vrednote, najbrž ne bo impresionirana nad uspešnostjo osebe, ki se hvali s spolnimi podvigi (številom žensk ali moških, s katerimi je "spala"). Oseba, ki jo zanima predvsem kultura, bo prejkone s prezirnim ali pomilovanjem gledala na "uspešnega" menedžerja, ki je ceno za materialni "uspeh" plačal s prodajo lastne duše (ali svobode).

kar je usmerilo njegovo pozornost na odklone nižjega razreda (medtem ko ostajajo prestopki srednjega razreda nepojasneni). To drži, a ne zmanjšuje razlagalne vrednosti Mertonove razlage. Zdi se, da je v njenem okviru mogoče pojasniti belovratniško kriminaliteto (celo bolje kakor kriminaliteto delavskega razreda), še posebej kazniva dejanja v gospodarstvu, kjer je največ odklonskih "inovacij" (pravniki, ekonomisti in podjetniki so bolj "iznajdljivi" kakor konvencionalni prestopniki – čeprav je res, da imajo neprimerno boljše priložnosti). Poglejmo, na kratko, še nekatere druge očitke: (1) Mertonove teorije ni mogoče empirično preveriti, ker je preveč splošna, abstraktna in neprecizna; (2) teorija prezre psihološke in biološke razlike med posamezniki; (3) domneva, da večina članov družbe sprejema cilje srednjega razreda, ima dvomljivo empirično utemeljitev (Morrison, s. 179); (4) teorija ne pojasni, zakaj večina mladostnikov iz nižjih slojev ne zaide na "kriva" pota in zakaj večina mladoletnih prestopnikov opusti kriminalno "kariero" v obdobju odraslosti; (5) teorija se ne ujema z empiričnimi ugotovitvami, ki kažejo, da visoke aspiracije delavske mladine ne korelirajo z visokimi stopnjami odklonskega vedenja (prej so povezane z usmerjenostjo v konformizem). Poseben problem je strukturni determinizem v genezi odklonskega vedenja. Mertonov model pušča malo prostora za "pravo" individualno prilagajanje, ki bi temeljilo na subjektivni interpretaciji ali – če uporabimo interakcionistični pojem – "definiciji" situacije, v kateri se znajde posameznik. Mertonova teorija pušča ob strani kopico pomembnih vprašanj. Recimo: zakaj (in kako) nekdo realizira specifično odklonsko adaptacijo? Zakaj nekateri "podležijo" odklonski adaptaciji, drugi pa ne, čeprav so podvrženi "istim" strukturnim razmeram in anomičnim silam? Zakaj nekateri izberejo odklonsko adaptacijo, čeprav niso pod močnimi anomičnimi pritiski? Je deviacija nujno povezana z anomičnimi napetostmi?

Albert Cohen: Prestopniški fantje in prestopniška subkultura

V odmevnem delu *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (1955) izhaja Cohen iz spoznanja, da Mertonova teorija ne pojasni večine mladoletniške delinkvence.¹¹ Cohen priznava, da je mogoče z (mertonovskim) pojmom "relativna deprivacija" razložiti nekatera premoženjska kazniva dejanja odraslih oseb, še posebej organizirani in profesionalni kriminal. Težave nastopijo, ko se soočimo s kriminalnimi "podvigi" mladih ljudi. Zakaj? Cohen je prepričan, da je ključni razlog v specifikih mladoletniške delinkvence (zlasti v okviru

¹¹ Za Cohena je oznaka "mladoletniška kriminaliteta" neposredna in zavajajoča. Ustvarja vtis o obstoju dveh kategorij prestopnikov - mladoletnih in odraslih - ob eni sami kategoriji kriminalitete (+ eni vrsti pomenov/motivov, navezanih na kriminalno vedenje). Edina pomembna razlika je starostna: mladi prestopniki se od starejših razlikujejo po tem, da še niso povsem vključeni v kriminalne dejavnosti, zato jih je še mogoče "rešiti" (kar je temeljni razlog posebne obravnave v kazenskoprnem sistemu).

prestopniške skupine ali "bande"). Cohen zavrača stališče, da obstaja ena sama "zvrst" kriminala (nekako v smislu "crime is crime"). Po čem se mladoletniško prestopništvo razlikuje od kriminalitete odraslih? Cohen izpostavi naslednje značilnosti delinkventnega vedenja v vrstniški skupini: 1. je nekoristoljubno, nepridobitniško ali neutilitarno (mladi ne kradejo zato, da bi obogateli, marveč zato, ker jih to vznemirja, zabava ali jim daje prestiž v očeh referenčne skupine); 2. je zlobno in destruktivno (čar vandalskih in nasilnih dejanj je, da dajejo ugodje v kljubovanju tabujem in spravljanju "dobrih" in "nedolžnih" ljudi v neprijetne položaje); 3. je negativistično (usmerja ga "načrt za življenje", ki ni le v konfliktu z vrednotami in pravili odraslega sveta, ampak je njihova inverzija: na glavo postavljena slika);¹² 4. je raznoliko in spremenljivo (obsega raznovrstna kazniva dejanja); 5. usmerja ga kratkoročni hedonizem (mladoletnega prestopnika ne zanimajo dolgoročni cilji, skrbno načrtovane aktivnosti oziroma vse tisto, kar zahteva dolgotrajno učenje ali prakso); 6. za mladoletnega prestopnika je pomembna le lojalnost do vrstniške skupine (do drugih skupin in institucij je brezbrizen, sovražen ali uporniški).¹³

Za razliko od Mertona, ki je poudaril gmotno uspešnost (kot prevladujoči kulturni cilj), izhaja Cohen iz domneve, da je za mlade ljudi najvažnejši status v vrstniškem okolju, predvsem v šoli. Šola je v pretežni meri institucija srednjega razreda. Šolski uspeh je opredeljen po merilih kulture srednjega razreda, ki ceni ambicioznost (visoko raven aspiracij, usmerjenih k dolgoročnim ciljem in nagradam), individualno odgovornost (zanašanje na samega sebe), akademski dosežek, racionalnost, načrtovanje dejavnosti, skrbno in konstruktivno upravljanje s prostim časom, manire, urejenost, družabnost, nadzorovanje agresivnosti in sovražnosti in spoštovanje lastnine. Mladi ljudje iz nižjega razreda imajo težave pri doseganju zadovoljivega statusa v šoli, saj so socializirani v kulturnem okolju, ki daje manjšo težo vrednotam, prevladujočim v izobraževalnem sistemu.¹⁴ V splošnem imajo pred sabo tri možnosti: (a) če so dovolj bistri in motivirani se usmerijo k izobraževalnim dosežkom, ki dajejo možnost za vertikalno mobilnost (*college boy solution*); (b) sprejemejo nizko statusno pozicijo med vrstniki (sledijo vrednotam srednjega razreda, čeprav jim to ne prinaša uspeha); (c) odločijo se za "prestopniško rešitev".

¹² Cohen opozarja, da je prestopniško ravnanje mladostnika "dobro" (v luči subkulture) ravno zato, ker je "slabo" (prepovedano in obsojano) s strani vladajoče kulture.

¹³ Cohen v tej zvezi poudari, da je avtonomna vrstniška skupina (*gang*), ne pa njeni posamični člani.

¹⁴ Cohenova teorija temelji na naslednjih dejstvih: (1) veliko mladih ljudi iz nižjega razreda dosega slabe učne uspehe; (2) slab šolski uspeh je povezan s prestopništvom; (3) slab šolski uspeh je mogoče v precejšnji meri pripisati konfliktu med dominantnimi vrednotami (srednjega razreda) in vrednotami, ki prevladujejo v strukturnem okolju mladih oseb iz nižjega razreda; (4) moški mladoletni prestopniki se pogosto združujejo v vrstniške skupine (*gangs*). Prim. Morrison, s. 283.

Za razliko od Mertona, ki je razčlenil individualne adaptacije na anomične pritiske, se Cohen osredotoči na kolektivno prilagoditev. Fantje, ki občutijo podobne statusne probleme (njihov pripisani in doseženi status je nižji od zaželenega), se združijo v vrstniško skupino in začnejo – z "reaktivno formacijo"¹⁵ – zavračati šolo in vrednote, ki jih šola uteleša. Standarde in vedenjska pravila srednjega razreda (ki so jih sicer že ponotranjili) postavijo na glavo. S tem postopoma izoblikujejo novo ("antitetično") subkulturno strukturo, v okviru katere so lahko uspešni. Prestopniška skupina postane najvažnejši podporni (ali "referenčni") kontekst, v katerem posameznik lahko doseže status (+ pozitivno samopodobo in samospoštovanje), hkrati pa ima še možnost, da dejansko in simbolično kljubuje "sistemu", ki ga je etiketiral kot "luzerja" (in mu zbudil občutke krivde, sramu ali resentimenta¹⁶). V simbolno-imaginarnem "ozračju" prestopniške subkulture mladostnik dosega tisto, česar ni mogel dosežati znotraj vladajočih moralnih standardov – vsaj v očeh drugih članov prestopniške skupine (te omejitve se prestopnik običajno zaveda, zato je njegov status slej ko prej nepopoln in krhek, posebej zunaj referenčne skupine). Recimo: če "šprica" šolo, tega ne počne samo zato, ker ga izobraževalni proces dolgočasi, odbija ali ponižuje. Ne, to počne zato, ker se mu zdi "špricanje" nekaj (že "na sebi") dobrega, pozitivnega ali vrednega. Že zato, ker "šprica" šolo, je "faca", saj ravna v nasprotju s tistim, kar je cenjeno v izobraževalni ustanovi: redno obiskovanje pouka. Čar nekonformističnega vedenja je v tem, da je diametralno nasprotje konformističnega vedenja. To je tisto, kar mlademu nekonformistu zagotavlja ugled in spoštovanje.

Richard Cloward in Llyod Ohlin: Prestopništvo in strukture priložnosti

Delo *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, ki sta ga leta 1960 objavila Richard Cloward in Llyod Ohlin, ponuja eno izmed pomembnejših integriranih teorij v polju novejšje kriminologije. Pisca sta si prizadevala povezati Mertonovo teorijo o anomiji, spoznanja ekološke kriminologije – gre za čikaško šolo (Clifford Shaw in Hery McKay) – , Sutherlandovo teorijo o različnih družinjah in nekatere uvide

¹⁵ "Reaktivna formacija" je freudovski koncept, ki opisuje proces (obrambni mehanizem), v katerem "jaz" energično zavrže nekaj, kar si je sprva močno želel, vendar tega ni mogel doseči. To stori na ta način, da se obnaša v nasprotju s tistim, kar je najprej dojemal kot zaželeno (Zvonarevič, s. 191-192).

¹⁶ Za razliko od krivde in sramu resentment ne implicira, da je statusno prikrajšani posameznik ponotranjil normative standarde srednjega razreda. V primeru občutenega resentimenta je lahko posameznik do veljavnih šolskih meril povsem indiferenten, jezi pa ga (tu se njegova brezbriznost neha), ker ga drugi – učitelji in/ali sošolci – na podlagi njemu tujih kriterijev dojemajo in obravnavajo kot manjvredno bitje. Te reakcije ga žalijo in prizadevajo. Njegovo agresivno (ali odklonsko) vedenje ima v tem primeru specifično "sporočilo". Z njim si dokazuje, da ni "luzer" (*failure*), in obenem potrjuje lastne standarde za presojo človekove vrednosti (Box, s. 107-109).

teorije etiketiranja.¹⁷ Pisca odgovarjata na naslednje vprašanje: "V katerih pogojih posameznik občuti pritiske in napetosti, ki ga privedejo do prestopniške rešitve?" (s. 32). Vidimo torej, da ju zanima – podobno kakor Mertona in Cohena (za razliko od Durkheima, Hobbesa in teoretikov družbenega nadzorstva) – vprašanje motivacije za prestopniško vedenje. Namreč: kaj se zgodi, da posameznik (ki je izvorno nagnjen h konformnemu vedenju) stori nekaj prepovedanega? Cloward in Ohlin (s. 111) ponudita naslednji odgovor: mladostnik je pripravljen ravnati odklonsko, če "odtegne" emocionalno naklonjenost veljavnim normam (tako da zanj niso več več "legitimne"). Kdaj se odloči za ta korak? Ko občuti krivico, ker ne more uspeti/napredovati, čeprav ima potrebne sposobnosti/zmožnosti (ki jih zahtevajo formalna merila). "Sistem" mu ne da priložnosti (*opportunity*), čeprav si jo – glede na lastnosti – zasluži.¹⁸ Frustrirana oseba, ki ne more uresničiti pričakovanj (ustvarjenih v procesu socializacije), se zato obrne proti sistemu (in se mu "odtují"). Občutek ima, da se ji godi krivica, saj je neupravičeno prikrajšana za izobraževalne in posledično še poklicne priložnosti, ki bi po formalnih (ne pa tudi neformalnih ali "operativnih") kriterijih morala dobiti.¹⁹ Zato umakne²⁰ svojo lojanost veljavnim normam. Skupaj z drugimi mladostniki, ki občutijo podobne probleme, poišče drugačne/odklonske "rešitve".

Box (s. 114-116) v tej zvezi izpostavi zanimivo implikacijo. Osebe, ki so nagrajene sorazmerno z zmožnostjo, in osebe, ki imajo (po formalnih merilih, ki so za Clowarda in Ohlina očitno poštena) malo naravnih zmožnosti, nimajo smiselnega razloga za odklonsko vedenje. Pisca *Delinquency and Opportunity* sta prepričana, da prestopništvo ni posledica meritokratskega sistema ocenjevanja/nagrajevanja (ki je po njenem mnenju v splošnem zadovoljiv), ampak je vzrok bolj v tem, da je v očeh nekaterih videti nepošten, ker so enako zmožni različno obravnavani (zaradi neformalnih meril). Sistem torej ni vprašljiv zato, ker daje priložnosti le sposobnim, odreka pa jo "nesposobnim". Cloward in Ohlin se osredotočita le na posameznike, ki so nezadovoljni, ker prejema manjše nagrade, kakor bi si jih zaslužili. Vsi ostali so zanemarjeni. Prejemajo pač tisto, kar si zaslužijo in so zadovoljni. Takšna teza je vprašljiva: najbrž ni malo takih, ki ne sprejemajo meritokratskega "režima" razdeljevanja nagrad (glede na

zmožnost ali "zaslugo"). Te osebe morda nikoli niso zares priznavale legitimnosti konvencionalnih norm (zato se jim pozneje ne morejo "odtujíti"). Tezo, da so konvencionalne vrednote/norme razpršene po družbeni strukturi (in v splošnem sprejete), zagovarjajo Merton, Cohen ter Cloward in Ohlin. To je pravzaprav njihovo (funkcionalistično) izhodišče. Ko pa je treba pojasniti normativne kršitve, se njihove razlage razidejo. Merton "stavi" na anomijo (odsotnost izobraževalnih in poklicnih priložnosti za doseganje gmotnega uspeha), Cohen poudari "statusno frustracijo" (nezmožnost mladostnika, da bi zadostil ponotranjenim statusnim merilom, ki izvirajo iz kulture srednjega razreda), Cloward in Ohlin pa izpostavita "odtujenost" (nepravično deprivacijo, ki privede do "suspensa" veljavnega normativnega reda kot legitimne avtoritete). Če je Merton videl splošni kulturni cilj v gmotnem bogastvu, Cohen pa je bolj poudaril potrebo po statusu, sta Cloward in Ohlin izhajala iz predpostavke, da oba cilja – status (po merilih srednjega razreda) in denarni uspeh – delujeta ločeno ali v povezavi. Mlade ljudi iz nižjega razreda sta razvrstila v štiri skupine: (1) mladostniki, ki si prizadevajo za status in denarni uspeh; (2) mladostniki, ki si prizadevajo za status, denarni uspeh pa jih ne zanima; (3) mladostniki, ki si prizadevajo za denarni uspeh, ne zanima pa jih status; (4) mladostniki, ki ne stremijo ne k denarnemu uspehu ne k statusu. Po njenem mnenju je najbolj "rizična" (v kriminalološkem pogledu) tretja skupina. Ta vključuje mladostnike, ki jih ne mami življenjski slog srednjega razreda. Gre jim predvsem za "gole" materialne dobrine: hitre avtomobile, spolno privlačne ženske, lepe obleke, zabavo in kar največ denarja, ki slej ko prej odpira vrata v vznemirljiv svet razkazovalnega trošenja (to pa daje tudi ugled v očeh subkulturne skupine). Za razliko od Mertona, ki se je osredotočil na razlike v dostopu do zakonitih priložnosti (za doseganje gmotne uspešnosti), sta Cloward in Ohlin opozorila, da obstajajo razlike tudi v dostopu do nezakonitih²¹ priložnosti (za doseganje gmotne uspešnosti): "Člani različnih razredov so v različni meri izpostavljeni in pridobivajo vrednote, izobrazbo in veščine, ki olajšajo navpično mobilnost. Zato ne bi smelo biti presenečenje, da najdemo podobne variacije tudi na ravni dosegljivosti nezakonitih sredstev" (s. 176). Različna socialna okolja imajo različne strukture priložnosti za pridobivanje denarja ali doseganje statusa na nezakonite načine. Skratka: tako zakonite kakor nezakonite poti (sredstva in priložnosti) so neenako porazdeljene v družbeni strukturi. Za razliko od Mertona, ki je preučil zgolj individualno adaptacijo (na anomične pritiske), in Cohena, ki je identificiral le eno kolektivno adaptacijo (*delinquent subculture*), sta Cloward in Ohlin razlikovala tri prestopniške subkulture. Te so: (1) kriminalna subkultura (razvije se v okoljih, kjer je že navzoča – in s konvencionalnim svetom "zraščena" – odrasla organizirana kriminaliteta in kjer ima mladi prestopnik na voljo modele kriminalnih vlog; kriminalna subkultura označuje prestop-

¹⁷ S teorijo etiketiranja skušata pojasniti proces aktualizacije prestopniške "dispozicije" (*process of becoming delinquent*) in prehod od začetnih/poskusnih odklonov do poznejših bolj utrjenih odklonskih dejavnosti.

¹⁸ Cloward in Ohlin menita, da dosegljivi empirični podatki podpirajo tezo, da se prestopniki po "naravnih" zmožnostih (nadarjenosti), npr. inteligenci, telesni moči in agilnosti, ne razlikujejo od neprestopniških vrstnikov (pogosto so celo bolj nadarjeni).

¹⁹ Formalna merila se nanašajo na zmožnost (*ability*) in dosežek (*achievement*), neformalna merila pa upoštevajo razredni položaj, etnično pripadnost (barvo kože), zunanji videz in druge (uradno irelevantne) lastnosti.

²⁰ Umaknemo lahko le nekaj, kar smo poprej že dali. Vidimo torej, da sta Cloward in Ohlin prepričana, da je mladostnik sprva lojalna do konvencionalne morale.

²¹ Nezakonita priložnost obsega pogoje, ki so naklonjeni "igranju" kriminalne vloge, in pogoje, ki so naklonjeni učenju takšne vloge (*differential associations*). Ti pogoji so odvisni od značilnosti družbenih struktur v skupnosti, kjer prihaja do prestopniškega vedenja.

niške skupine,²² ki so usmerjene predvsem v premoženjska/instrumentalna kazniva dejanja, ne pa v nekontrolirano/ekspresivno nasilje); (2) konfliktna subkultura²³ (razvije se v okoljih, kjer ni zadovoljivih priložnosti za zakonito ali nezakonito doseganje ekonomske uspešnosti; mladostniki občutijo precejšnje frustracije in nezadovoljstvo, ki se sprošča v različnih oblikah nasilnega vedenja); (3) eskapistična subkultura (pritegne mladostnike,²⁴ ki niso zmožni doseči ekonomske uspešnosti in se ne zatekajo k nasilju, ampak raje izberejo "rešitev" v umiku v svet prepovedanih ali dovoljenih drog).

Walter Miller: Osrednja zanimanja kulture nižjega razreda

V sestavku *Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency* (1958) se je Walter Miller zoperstavil teorijam o obstoju prestopniške subkulture (kot protikulture ali "antiteze" dominantni kulturi). V odklonskem vedenju mladostnikov (v okviru prestopniške skupine) iz nižjega razreda je videl²⁵ neposredni izraz "osrednjih zanimanj" (*focal concerns*),²⁶ ki izvirajo iz kulturnega sistema (vrednot in norm) nižjega razreda. Ta kultura je često v nasprotju z vladajočo kulturo (srednjega razreda). Miller je razločil šest

²² Članstvo v takšni prestopniški skupini je "mala šola" za vstop v podzemni svet odraslega organiziranega kriminala.

²³ Prestopniška skupina ki sprejema subkulturo konflikta, je običajno deležna precejšnje pozornosti javnosti, saj ogroža življenja in premoženje drugih ljudi. Te "bande" delujejo v dezorganiziranih (nekohezivnih) družbenih okoljih, kjer ni učinkovitih nadzorovalnih mehanizmov (ne konvencionalnih ne kriminalnih).

²⁴ Eskapizem (*retreatism*) je pogosto opredeljen kot oblika individualne adaptacije, ki jo označuje prekinitve razmerij z drugimi osebami. Cloward in Ohlin menita, da to drži predvsem za psihotike. Uživalec drog pa se mora družiti s soljudmi vsaj zato, da bi si zagotovil nujno oskrbo z drogo. Pisca opozarjata, da stalne uporabe droge ne moremo pojasniti le z motivacijo (to velja še za druge prestopniške dejavnosti), saj je njen nujni pogoj tudi priložnost. Ta pa je povezana z druženjem z osebami, ki imajo dostop do prepovedane droge. Najbolj verjetni "kandidati" za eskapistično subkulturo so po njunem mnenju "dvojni luzerji" (*double failures*), zlasti tisti, ki ne morejo znižati nepotešenih aspiracij na še dosegljivo raven.

²⁵ Miller (s. 143-144) se ukvarja z vprašanjem, katere kulturne sile učinkujejo na mladega prestopnika. V tem pogledu se torej odmika od tradicionalnih etioloških razlag, ki so locirale vzročne "faktorje" v fiziološke spremenljivke (npr. organsko patologijo), psihodinamične spremenljivke (npr. vedenjske motnje, ki izvirajo iz emocionalnih problemov, katerih vzroki segajo v pomanjkljivo razmerje med materjo in otrokom) ali v "dezorganizirano" okolje.

²⁶ Miller daje pojmu "osrednje zanimanje" prednost pred pojmom "vrednota". Po njegovem mnenju (s. 145) je pojem "osrednje zanimanje" bolj prikladen za empirično raziskovanje (opazovanje z udeležbo). Poleg tega je opisno nevtralen (pojem "vrednota" ima preveč izstopajočo pozitivno "valenco"). Pojem "osrednje zanimanje" meri - bolj kakor "vrednota" - na dejansko (ne le predpisano) vedenje ljudi.

osrednjih zanimanj: (1) Težava. Miller meni, da je ukvarjanje s težavami (da prideš v težave in se iz njih izvlečeš) osrednja značilnost kulture nižjega razreda.²⁷ "Težava" je položaj, ko se posameznik znajde v nezaželenem ali zamotanem razmerju s predstavniki uradne avtoritete (npr. policijo). Za moške se "težava" nanaša na pretepanje in spolne pustolovščine. Za ženske pa so "težavni" spolni odnosi z nezaželenimi posledicami. V posebnih okoliščinah je težaven položaj povezan z ugledom (pa tudi tveganjem in vznemirljivostjo, ki sta cenjena v kulturi nižjega razreda). Miller poudarja, da je izbira med konformnim in odklonskim vedenjem pogojena s stališčem do "težavnega" položaja. (2) Žilavost (*toughness*). To osrednje zanimanje obsega telesna moč, atletski ("mačistični") videz, vztrajnost, pogum (v soočanju z nevarnimi in "težavnimi" položaji), nezanimanje za "nemoške" dejavnosti (umetnost ali literaturo), zanimanje za borilne veščine, seksisično pojmovanje ženske kot objekta, ki ga velja osvojiti v spolne namene, zavračanje sentimentalnosti ("pretiranega" kazanja čustev), prezir do homoseksualcev ("pedrov") in drugih "poženščenih" mehkužcev (med katere sodijo "grebatorski" povzpetniki in člani višjih razredov). V bistvu gre za preokupacijo s "pravo" (moško) spolno vlogo. (3) Bistrost (*smartness*). To osrednje zanimanje vključuje sposobnost, da se na lahek način - z minimalnimi telesnimi napori in maksimalno mentalno agilnostjo - dokoplješ do cenjene dobrine (denarja, statusa ali materialnih vrednot). Opraviti imamo z nekakšno prebrisanostjo/zvijacnostjo, ki se kaže tudi v tem, da - če uporabimo vulgarni izraz - nekoga "zajebeš" ("prineseš okoli") ali "zjebeš" (z mentalno gimnastiko) in si zmožen preprečiti, da bi drugi tebi storil kaj podobnega. Tu ne gre za inteligenco in izobraženost po merilih vladajoče kulture (v smislu akademske uspešnosti ali posedovanja obilne količine informacij), ampak za sposobnost, da se "znajdeš" v vsakdanjih medosebnih situacijah. Oseba, ki je pretkana/bistra, je običajno deležna precejšnjega ugleda in spoštovanja (vsekakor večjega od osebe, ki se zanaša le na mišice): pogosto ima vodilno vlogo v prestopniški skupini. (4) Vznemirjenje (*excitement*). Za mnoge člane nižjega razreda je vsakdanje življenje razpeto med rutinskimi/repetitivnimi dejavnostmi (na delovnem mestu in deloma tudi v družinskem okolju) in nadvse zaželenimi emocionalno (in čutno) nabitimi situacijami. Takšna so vznemirljiva doživetja (*thrills*), ki se navezujejo na popivanje, igre na srečo, obiskovanje nočnih lokalov (zlasti čez vikend), glasbeno-plesne prireditve, pretepe in spolne pustolovščine. Gre predvsem za dogodke, ki so nevarni, tvegani, nepričakovani, neobičajni in nepredvidljivi. Ker so takšni, preženejo dolgočaso in nevznemirljivo sivino, ki označuje čas, v katerem se dela (v službi) ali pa se "nič ne dela" (oziroma čaka na kaj vznemirljivega in nenavadnega). (5) Usoda (*fate*). To osrednje zanimanje se razteza od položaja, v

²⁷ Miller (s. 147) opozarja, da starši dekleta iz nižjega razreda ocenjujejo "primernost" njenega fanta v odvisnosti od ocene, ali gre za osebo, ki se utegne kdaj znajti v resnih "težavah" (starše dekleta iz srednjega razreda običajno bolj zanima, ali bo njen fant lahko kaj dosegel v življenju).

katerem imaš srečo (*luck*), do položaja, v katerem sreča ni na tvoji strani. Miller (s. 150-151) v tej zvezi opozarja, da imajo mnogi pripadniki nižjega razreda občutek, da so podvrženi silam, nad katerimi nimajo nikakršne kontrole. Tu ne gre za nadnaravne ali religiozno zaznamovane sile, ampak bolj za nedoločeno "usodo" (*destiny*) oziroma predstavo o človeku, ki je marioneta v rokah (kvazi) magičnih določilnic. Od tod izvira veliko zanimanje za igre na srečo ("če si rojen pod srečno zvezdo, se ti utegne zgoditi, da zadeneš materialno bogastvo") in horoskope. (6) Avtonomnost. To osrednje zanimanje je ambivalentno in protislovno. Na eni strani vključuje močno željo po samostojnosti, odpor ("No one's gonna push me around") do zunanjih nadzorovalcev (šefa, policije, birokratskih ustanov ali družine). Na drugi strani pa ga označuje stanovitno iskanje stabilnosti, varnosti in preskrbljenosti (*nurturance*), npr. stalne zaposlitve, konformne žene ali institucionalne pomoči. Obe razsežnosti – želja po svobodi in samostojnosti na eni strani, in potreba po varnosti in kontroli na drugi strani – se v življenju člana nižjega razreda pogosto izmenjujeta in dopolnjujeta.

Miller (s. 153-154) opozarja, da je pri prestopniških fantih opaziti še dve osrednji zanimanji: (1) željo po pripadanju; (b) željo po statusu. Mladostnik obe potrebi zadovoljuje v prestopniški skupini. Ta postane njegova neposredna (in najvažnejša) "referenčna skupina". Članstvo v njej (in torej občutek pripadnosti) si pridobi s tem, da pokaže pripravljenost (in odločenost) podrediti se vrednotnim standardom, ki veljajo v kulturi nižjega razreda (mačistično žilavost, pretkanost in samostojnost). Zaradi neupoštevanja skupinskih normativnih pričakovanj ga lahko, v skrajnem primeru, doleti zelo boleča sankcija: izključitev iz skupine. Tudi status (ugled in spoštovanje) si mladostnik pridobi z dokazovanjem lastnosti, ki so visoko cenjene v kulturnem ozračju nižjega razreda (osrednjih zanimanj torej). Preokupacija s statusom je povezana s preokupacijo z odraslostjo. Vloga "odraslega moškega" je opredeljena v odvisnosti od posedovanja simbolov odraslega sveta (bolj kakor od prevzema polne odgovornosti za lastna dejanja), kakršni so avtomobil, denar in še posebej "svoboda" popivanja, kajenja, uživanja prepovedanih drog in sodelovanja v igrah na srečo. Miller (s. 156-157) nameni posebno pozornost motivaciji za prestopniško ravnanje. Ob tem poudari, da člani prestopniške "bande" – ki se dobro zavedajo kriminalne narave svojih aktivnosti – nikakor niso "psihopati", niti psihično ali telesno pomanjkljivi. Nasprotno. Zaradi strogih zahtev (do telesne moči in mentalnih kvalitet), ki jim mora zadostiti mladi prestopnik, so v "bande" rekrutirani najbolj zmogljivi člani skupnosti. Zakaj so potem kazniva dejanja običajna sestavina dejavnosti prestopniške skupine? Miller je prepričan, da izvira motivacija za kazniva dejanja predvsem iz želje po doseganju ciljev, stanj in pogojev, ki so zelo cenjeni v kulturnem okolju, kjer živijo pripadniki nižjega razreda.²⁸ Za zgled ponudi pretepe med posameznimi "ban-

dami". Ti so zelo stilizirani in strukturirani (ritualizirani). Povod za konflikt je običajno dogodek, ki užali, prizadene ali izzove "bando". Na primer: član skupine X vstopi na območje, ki je pod "suvereno" oblastjo skupine Y, in tam "zateži" dekletu, ki "pripada" fantu iz skupine Y. Ta je "kajpak" ponižan, zato s tovariši obračuna s pritepenecem iz skupine X. Pretepeni se vrne na svoj "teritorij", kjer pove tovarišem, da ga je skupina Y premikastila, čeprav jih ni izzival ("samo pogledal sem jo"), in to v zelo nepoštenih okoliščinah ("jaz sem bil sam, njih pa cel kup"). Člani skupine X se strinjajo, da so člani skupine Y prizadeli njihovo čast. Ker si poniževanja ne smejo dovoliti (še posebej s strani drugih "band"), se morajo maščevati. Skrbno načrtujejo povračilni ukrep in se po potrebi povežejo z zavezniki (člani prijateljskih "band"). Ker so spopadi med skupinami zastrašujoči celo za najbolj žilave člane "bande", je potrebno med kovanjem povračilne strategije nenehno vzdrževati potrebno "moralo" (npr. z obujanjem spomina na nezaslišane provokacije skupine Y). Končno nastopi odločilni dan. Pohod na "sovražnikovo" ozemlje se včasih konča s hudim pretepom. Najpogosteje pa se ne zgodi nič: skupine Y ne morejo najti ali pa vmes poseže policija (ki je prejela anonimno sporočilo o načrtovanem spopadu, pogosto od člana skupine X ali Y). V tem primeru so člani skupine X razočarani in nejevoljni, na skrivaj pa občutijo precejšnje olajšanje: njihova čast je bila rešena, ne da bi staknili telesno poškodbo (ali celo izgubili življenje).

Sklepna pripomba

Kako je s teorijami o strukturnem pritisku (in prilagajanju nanj) danes? Potem ko so bile te razlage kako desetletje v precejšnji "nemilosti" kritične kriminologije, so ponovno pridobile veljavo v očeh "levega realizma". Vendar z nekaterimi popravki in dopolnitvami. Vsekakor je očitno, da so sodobne družbe groteskno nemeritokratske, celo še bolj od tiste, ki so jo preučevali Merton in njegovi nasledniki (prim. Young 1998:290-291). Čeprav je kajpak hudo vprašljivo, zakaj naj bi bilo družbeno bogastvo (+ dohodek) razdeljeno prav po meritokratskih načelih,²⁹ ni sporno, da obstoječa porazde-

vistično, zlobno, sovražno ali uporniško) kljubovanje kulturi višjega (srednjega) razreda, marveč "pozitivno" prizadevanje za doseganje osrednjih zanimanj, ki jih vključuje kultura nižjega razreda. Miller meni, da je prestopniško vedenje (moških) članov nižjega razreda videti negativistično (*malicious*) le opazovalcu, ki ga gleda z očmi srednjega razreda (in ne pozna kulturnih pričakovanj nižjega razreda). Želja po kršitvi veljavne norme (srednjega razreda) za Millerja (s. 159) ni prevladujoča komponenta motivacijskega kompleksa. Normativna kršitev je le stranski proizvod delovanja, ki je usmerjeno h kulturnemu sistemu nižjega razreda. Ta sistem pa ni zgolj na glavo postavljena morala srednjega razreda, ampak ima za sabo dolgo tradicijo in lastno integriteto.

²⁹ Še bolj vprašljivo je, kako bi meritokratska merila sploh "preliti" v ekonomsko prakso. Glede na kaj naj bi merili posameznikov prispevek k družbeni blaginji? Kako sploh oceniti posameznikov prispevek?

²⁸ Vidimo torej, da se Miller v svoji razlagi giblje v drugačni smeri kakor Cohen. Za Millerja motiv prestopništva ni (negati-

ljenost ekonomske moči nima kake otipljivejše povezave z "zaslužnostjo" (še zlasti problematično – npr. v optiki pogodbene etike – je podedovano bogastvo). Kaotično stanje na področju delitve dohodkov (in heteronomnega dela!) je čedalje bolj dojeto kot krivično, "nepošteno" in nesprejemljivo. Ker tržna družba silí ljudi k vzajemnim primerjavam, ustvarja s tem občutja relativnih prikrajšanj (in nezadovoljstva), ki so v povezavi z individualizmom pomembna kriminogena sila. Prav individualistična kultura (ki je proizvod tržnih vrednostnih usmeritev) ima v levem realizmu ključno pojasnjevalno vlogo. Če je Merton trdil, da družbena podstruktura "spodkopava" meritokratsko ideologijo gmotne uspešnosti, je za leve realiste sedanji položaj obraten: individualizem (tržne vrednote) spodkopava družbene strukture (npr. družino in skupnost, ki sta bili dolgo nevprašljivi in zelo koristni "predpostavki" ekonomskega reda). Ta proces ima protislovne učinke. Po eni strani vodi k naraščanju nereda, negotovosti in nasilja v medosebnih odnosih, po drugi strani pa razkrajata zatiralske (npr. patriarhalne) družbene institucije (pomislimo na feministično in ekološko gibanje). Anomija je danes najmočnejša na vrhu hierarhične lestvice (pomislimo na grabežljiva dejanja nosilcev ekonomske in politične moči). Na dnu družbe pa nastaja "podrazred", ki je čedalje bolj izključen iz normalnih družbenih tokov (npr. iz političnega odločanja, izobraževanja, produkcijskega procesa in sodelovanja v poblagovljenih ugodjih). Tu se razvija resentment (jeza, sovraštvo, ponižanost, zavist in nezadovoljstvo), ki se v razmerah razkroja "starih" solidarnostnih struktur, zlahka "prevede" v razdiralno in nasilno vedenje (ki pa je povsem nenevarno za normalno delovanje kapitalističnega sistema, saj gospodarstvo ne potrebuje več delovne sile pripadnikov podrazreda, njihove porabniške potrebe pa so scela predvidljive in obvladljive). Ne nazadnje kaže opozoriti, da je monolitni vrednotni konsenz, ki je bil vsaj v določeni meri še upravičena prvina strukturalnega funkcionalizma, postal v poznomoderni družbi čedalje bolj vprašljiv. Še najbolj soglasna ideologija (skoraj "religija") v sodobni družbi je "ekonomizem" (zmes delovne etike in porabniške morale), najbrž osrednja nadzorovalna sila in poustvarjalka prilagojenega (družbeno nujnega) vedenja.

LITERATURA:

1. Beirne, P., Messerschmidt, J.: **Criminology**. Harcourt Brace College Publications, Fort Worth 1991.
2. Box, S.: **Deviance, Reality and Society**. Holt, Rinehart and Winston, London 1971
3. Clinard, M.B.: The Theoretical Implications of Anomie and Deviant Behavior. V: M.B. Clinard (ed.), **Anomie and Deviant Behavior: A Discussion and Critique**. Free Press, New York 1964, str. 1-56.
4. Cloward, R.A., Ohlin, L.E.: **Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs**. Free Press, New York 1960.
5. Cohen, A.K.: **Delinquent Boys: The Culture of the Gang**. Free Press, New York 1955.
6. Downes, D., Rock, P.: **Understanding Deviance: A Guide to the Sociology of Crime and Rule-Breaking**. Clarendon Press, Oxford 1990.
7. Nettler, G.: **Explaining Crime**. McGraw Hill, New York 1974.
8. Lilly, J.R., Cullen, F.T., Ball, R.A.: **Criminological Theory: Context and Consequences**. Sage, Newbury Park 1989.
9. Merton, R.K.: Anomie, Anomia, and Social Interaction: Contexts of Deviant Behavior. V: M.B. Clinard (ed.), **Anomie and Deviant Behavior: A Discussion and Critique**. Free Press, New York 1964, str. 213-242.
10. Merton, R.K.: Social Structure and Anomie. V: F.P. Williams, M.D. McShane (eds.), **Criminology Theory: Selected Classic Readings**. Anderson, Cincinnati 1993, str. 101-112.
11. Miller, W.B.: Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency. V: F.P. Williams in M.D. McShane (eds.), **Criminology Theory: Selected Classic Readings**. Anderson, Cincinnati 1993, str. 143-159.
12. Mizuchi, E.H.: Success and Opportunity. V: L.A. Coser, B. Rosenberg (eds.), **Sociological Theory: A Book of Readings**. Macmillan, London 1970, str. 543-551.
13. Morrison, W.: **Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism**. Cavendish Publishing Limited, London 1995.
14. Vold, G.B., Bernard, T.J.: **Theoretical Criminology**, Oxford University Press, Oxford 1986.
15. Zvonarević, M.: **Socijalna psihologija**. Školska knjiga, Zagreb 1985.
16. Young, J.: Writing on the Cusp of Change: A New Criminology for an Age of Late Modernity. V: P. Walton in J. Young (eds.), **The New Criminology Revisited**. Macmillan, London 1998, str. 259-296.

Criminological theories of a structural strain

Zoran Kanduč, LL.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia.

The paper presents Merton's theory of anomie and structural strain. It describes also some of the most influential theories of delinquent subcultures as forms of group adaptation to structurally generated contradictions and personal problems. Special attention is devoted to the assumption of the existence of a special subculture of the working class. In the concluding section, the author makes a short assessment of the explanatory role of the mentioned theories in the post-modern situation.

Key words: criminology, theory, Merton, theory of anomie, structural strains, delinquent subculture

UDC: 343.9.001